

Ивана Пејковић

ИЗ ЗАВИЧАЈНОГ ФОНДА

Поводом конкурса објављеног у вашем часопису за избор најбоље научно фантастичне приче, есеја, књижевне критике ... чији је циљ да ревалоризује овај жанр и приближи широј читалачкој публици, обраћам Вам се у име Одељења завичајних и посебних фондова Народне библиотеке “Стеван Сремац“. На овом Одељењу, чува се роман објављен почетком XX века, давне 1909. године, који је штампала Нова акционарска штампарија, чији су закупци били Павловић и Стефановић, под називом “Путничке белешке из 2349. год“. Роман је написан под псеудонимом Апостол Ванђеловић, прозвани Вовјекивјековић и под мотом узетог из Шекспировог дела: “И ако је ово манитост, ипак није без метода“. Мада је о овом роману, у Вашем часопису, већ било речи (о њему је писао Горан Станковић, Градина, бр. 1-2, стр. 70-75, 1990 год; бр. 12, стр. 183-183, 1990. год.), неће сметати да се о њему, овим поводом, још једном проговори, овога пута с позиције Библиотеке (и библиотекара), која на прашњавим полицама, баш као и сам аутор, за “вјек и вјекова“, чува разнолике творевине људског духа.

Без упуштања у анализу књижевних вредности, по својим жанровским карактеристикама овај роман спада у научно фантастичну књижевност, иако има преплитања и комбиновања с другим жанровима, понајпре са утопијским романом, па и сентиментално-дидактичком прозом.

Радња романа одиграва се у Нишу 2349. године по Христовом рођењу. Главни јунак је писац, који се после удара грома, 29. јуна 1908. године, буди из коме у XXIV веку. Роман чине 9 поглавља: 1 - Увод, 2 - Моје васкрсење из вековног мртвила - Дом и породица, 3 - Историја мога вековног мртвила, 4 - Град Ниш и његова околина, 5 - У молитвеном дому, 6 - Светковање хуљадугодишњице Душановог

законика, 7 - Ваздушни пут по Српској земљи и Југославији, 8 - Пут у месец и 9 - Завршетак.

Главни јунак, господин Вовјекивјековић, нашао се у веку који веома мало има сличности с временом његовог рођења и ондашњег живота, а од некадашњих савременика дели га скоро четири и по века, неких петнаест поколења, а пише, како сам каже “овај путопис, да у себи среди силне утиске свог новог живота“.

Нашавши се у породици г. Њутоновића (људи узимају своја имена из круга својих мисли и занимања) у кући направљеној од кристалног стакла златасте боје, тако да се све може видети споља и изнутра, опазио је реку, која се на сунцу преливала у сребрној, златној и азурној боји, пуну белих лабудова и шарених птица. Угледавши и два брда, схвата да је река Нишава, брда Горица и Виник, а место Ниш.

Научно фантастична књижевност, проналази своје утемељење у достигнућима науке, нарочито на почетку свог конституисања као жанра, с краја XIX и почетка XX в. (пр. Жил Верн). Аутор овог романа је био упознат с многим научним открићима тога доба: проналазак радиума, телефона, електричне енергије, ... Ова научна открића укомпонована су у радњу романа, а њихове благотворне последице осетиле су будуће генерације код којих је дошло до промене у моралној и духовној сфери, те то више нису људи његовог доба, већ представници једне нове савршене расе, чије су “руке танке и дугачке, глатке и тврде као порцелан и толико вруће да су готово прљиле. Очи крупне и духовите из којих севаше огањ ... и (раса) која са страховитом тачношћу погађа мисли и осећаје“ (антиципација биоенергије, телепатије). Такви људи добијају храну из електрохемијских лабораторија, која је јефтина, а даје енергију и снагу иако се узима у малим количинама једанпут дневно (вештачка храна) и живе 140-150 година. Удружене силе електричне енергије и неисцрпне снаге радиума омогућиле су невиђен технички напредак, а проналазак вечите материје, чврстог еластичног препарата, који се не мења ни на најнижој, ни на највишој температури, који се не троши и који је непоништив, преобразио је саму природу, друштво и људски дух. Усавршене су летеће машине, грађене у облику птица, сферних и провидних (соко, орао), што одводи нашег јунака чак до Месеца (антиципација лета на Месец) на коме се сусреће с другим бићима (насељене планете или планете пребивалиште мртвих).

Утопистичка визија будућег друштва, колико год, с једне стране представљала једно идеално уређење у којем нема зависти, таштине, злобе, сујете, лоповлука, грамзивости ..., с друге стране оно је и некако круто и ригидно. Све је бело и хладно. Нико не спава, нико се на одмара и нико не седи ко је навршио десету годину живота. Од десете до петнаесте године траје учење, а од петнаесте до двадесет пете озбиљан

рад по друштвеним радионицама и заводима. После двадесет пете ослобађају се јавног рада и баве се васпитањем и образовањем своје породице и науком. У таквом друштву “наука је престала бити мучитељком, а постала је благом силом која озарава и подиже“. На Сувој планини, која је обрасла шумом, изграђене су елегантне зграде - летњиковци - у којима, сами, живе људи, научници, “племенити духови, који су посвећени раду на општем добру“. Не чуди онда што писац велику важност придаје библиотеци, као најважнијем средству образовања. Око библиотеке је диван парк у коме је велики број читалаца, који стојећи или ходајући читају књиге. У самој библиотеци је низ огромних дворана, са полицама пуних скупоцено повезаних књига. Библиотека има преко 6 милиона свезака. Сами читаоци узимају књиге, а ако се и деси да неко оштети библиотеку, што представља најстрожију казну, лишен, јер бива лишен могућности да се образује. Сходно значају који библиотеке имају, велика се брига поклања њиховом одржавању и попуњавању.

Импонује опис футуристичког Ниша као уређеног, чистог и модерног града. Ниш 2349. године има 2 милиона становника, 400000 кућа и простире се лево и десно од Сићевачке и Јелашничке клисуре, па преко Корвин града до Мораве и сваки део Ниша је једнако грађен и осветљен. Улице су “патосане“ кристалним стакленим плочама, чистим без икаквих мрља, праве и широке. Зграде су од златног стакла и провидне, те се из њих све може видети шта се дешава напољу, али и обрнуто. Међу њима издвајају се по висини и пространству колосалне зграде - јавна здања, која служе друштвеним потребама и то су: болнице, библиотеке, музеји, електричне централе... Уместо њему познатог гвозденог моста преко Нишаве за Виник, сада се налази стаклени мост који бљешти на сунцу “својом елегантном лакошћу и поузданом солидношћу“. Вода Нишаве је чиста као кристал у којој се кочопере кристалне и сребрне рибице. Нишава је толико велика да по њој плове бродови. Нажалост, и нама савременицима XXI века (почетка), овакав опис Ниша и даље делује нестварно.

Иако је изненађујуће пишчево предвиђање будућих техничко-технолошких достигнућа, у стилском погледу, у роману “Путничке белешке“, писац није могао ван свог времена и средине, те је слика утопијског друштва дата кроз визуру патријархалног грађанског морала и сентименталне прозе, па су на фабулу “накалемљене“ историјске теме. Пуно је говора о српству, Србији, Србима... и националној прошлости. Доста је подсећања на познате догађаје, личности, владаре и јунаке из српске историје о којима писац говори с пуно патоса и сентиментално-сладуњаве патетике (сусрет на Месецу са српским прецима).

Жил Верн (1828-1905) је стварао крајем XIX и почетком XX века. Његов роман "Путовање у средиште земље" из 1864, код нас је преведен и објављен 1873. год, и то је први овдашњи сусрет с научно фантастичним романом. Прво научно фантастично дело написано код нас, јесте драма Драгутина Ј. Илића (1858-1926) "Кроз милион година", али за родоначелника овог жанра у Србији, сматра се Лазар Комарчић (1839-1909), који је 1902. године објавио роман "Једна угашена звезда" (Интернет [http:// www .google.com](http://www.google.com) - Небојша Грујичић: "Свраћају ли Марсовци у Лајковац"). Стеван Сремац (1855-1906) је кроз своја дела увео Ниш у српску књижевност. Сликао је нишку збиљу с краја XIX века (последња деценија). "Ивкова слава" је објављена као књига 1895, "Зона Замфирова" 1907, а роман "Путничке белешке" 1909. год. Сремац је дао идиличну слику старог, оријенталног Ниша непосредно по ослобођењу од Турака, који полако нестаје (помињање Стевана Сремца треба схватити само у контексту ближег и јаснијег поимања времена када је написан роман) У том миљеу оријенталног Ниша, бар је неко време живео наш писац, Апостол Ванђеловић, прозвани Вовјекивјекович.

У Српској библиографији, књиге 1868-1944, књ. 1 на страни 110, наилазимо на податак да је роман "Путничке белешке" написао Милош С. Анђелковић. У Извештају за школску 1908/1909. годину Српске краљевске гимназије у Нишу, који се, такође, чува на Одељењу завичајних и посебних и фондова, Указом Њ. В. Краља од 31. августа 1908. год, пбр. 12827, постављен је Милош Анђелковић, професор Чачанске гимназије, по молби, за предавача руског језика и веронауке. Био је старешина II v разреда, а наредне године, школске 1910/1911 старешина I с разреда (у Гласу епархије нишке из 1908. год. у бр. 17 на стр. 507, испод текста "Грађа за исправку Светог писма Новог завета" пише прота М. Анђелковић, професор).

Под истим именом и презименом, помиње се наставник у Алексиначкој приватној гимназији у Извештају за 1905/1906. годину, као професор историје, опште и српске, а 1906. као професор Јагодинске учитељске школе (Бранислав Р. Јоцић, Миодраг Б. Спирић, Алексиначка гимназија, Алексинац, 1995). Не би требало сумњати у веродостојност изнетих података, мада је необично да се иза написаних редова овог жанровски одређеног романа, крије свештено лице. Али, без обзира на чињеницу да је реч о проти, професору, који је написао доста приручника и уџбеника из веронауке, остаје његов роман пун идеалистичких, занесењачких и визионарских погледа, који је желео да види Ниш као модерну, уређену варош према мерилима европског живота, а идеално људско друштво као место у коме нема сиромашних, и у коме су вера, образовање и наука стављени на пиједастал људских потреба.